

ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΕΝΑ, γύρω από τα δημόσια κτίρια, την κεντρική πλατεία, τα ερειπωμένα υφαντουργεία και τα κλωστήρια, γύρω απ' το μαρμάρινο Ηρώο, όπου είναι χαραγμένα τα ονόματα όσων σκοτώθηκαν στους πολέμους για την πατρίδα, στους κατοικημένους λόφους, και κυρίως στις παραλίες και τις ακροθαλασσιές.

Εκεί διάλεξαν να συγκεντρωθούν για πρώτη φορά, πριν απ' το ηλιοβασίλεμα και για ελάχιστο χρόνο, οι παλαιοί ηθοποιοί και οι ευλογημένοι, έτσι κι αλλιώς, θεατρικοί ρόλοι, από τους οποίους οι περισσότεροι εμφανίστηκαν κατά καιρούς στα τέσσερα θέατρα αυτής της περιώνυμης πολιτείας πριν από εκατό και εκατόν πενήντα χρόνια. Κωμικοί και δραματικοί μαζί, ό,τι εν πάση περιπτώσει θεωρείται στα μυαλά των ανθρώπων δραματικός ή κωμικός ρόλος και ηθοποιός, κλασικοί και μοντέρνοι στον καιρό τους, ηθοποιοί και ρόλοι για τους οποίους κανείς δεν ξαναμίλησε, ή για ορισμένους γράφτηκαν περισπούδαστα άρθρα από κριτικούς, σκηνοθέτες και ποιητές. Σ' αυτό τον τόπο λοιπόν θα μαζεύονταν, και αν ήταν δυνατό να παρελάσουν, κατά κάποιον τρόπο, χωρίς λάβαρα, σημαίες και μουσικές.

Μια κυρία πρότεινε ν' ακουστούν τουλάχιστον μερικά χαριτωμένα εμβατήρια ή αποσπάσματα από ελληνικές οπερέτες που χαλούσαν κόσμο σε άλλες εποχές. Δεν το αποφάσιζαν. Έτσι κι αλλιώς, άυλοι και αόρατοι θα ήταν και κανέναν δεν θα ενοχλούσαν. Ο σκοπός τους ήταν να γνωριστούν μεταξύ τους, να αυτοσχεδιάσουν ότι πίνουν αναψυκτικά και καφέδες και δήθεν ότι τρώνε τα φημισμένα λουκούμια, παγωτά, αμυγδαλωτά, λουκουμάδες και σοκολατίνες και ότι τσουγκρίζουν τα ποτήρια τους, για όσους ήθελαν να πιουν μπίρα, ούζο, κονιάκ ή πίπερμαν, όλα καμωμένα από βροχή και ασημένιο αέρα, από αγιασμένα λόγια του έρωτα και από τους ήχους και τις συλλαβές μιας ευχής που ψιθύρισαν κάποτε χείλη βασανισμένων γερόντων ηθοποιών.

Από παντού φουσούσε γαλάζιο αεράκι. Χαλασμένες από καιρό λάμπες άναψαν ξαφνικά. Σκουριασμένα ποδήλατα στις αποθήκες άστραψαν. Μοτοσικλέτες που τις είχαν στα συνεργεία για σέρβις έλαμψαν κι αυτές, κι ένας αόρατος αναβάτης άρχισε να μαρσάρει δαιμονισμένα. Οι κούκλες των κοριτσιών ψιθυρίζανε παραμύθια. Στους αγρούς φύτεψαν κρινάκια του γιालού και στις αμμουδιές παπαρούνες. Βάρκες στολισμένες με φώτα, χρυσά στάχυα και βιολέτες, σαν επιτάφιος, ανοίχτηκαν στο πέλαγος. Μεσ στα πορνεία και στο στρατόπεδο άναψαν πολυέλαιοι και χρυστάλλινες λαμπάδες και μεσ στις εκκλησίες οι άγγελοι βγήκαν από τα εικονίσματα κι άναψαν όλα τα σβησμένα κεριά και τα καντήλια. Ο ασημένιος δροσερός αέρας έδωσε κέφι στους στρατιώτες και όλοι μαζί άρχισαν να τραγουδούν τελείως άγνωστα γι'

αυτούς εμβατήρια των Βαλκανικών Πολέμων και ετοιμάζονταν για μάχες για να σκοτωθούν στις αγκαλιές του έρωτα μέχρι ενός. Αρκούσε κάποιος να χτυπούσε το μπαστούνι του σε μια πέτρα, και αμέσως ανάβλυζε νερό. Οι άνθρωποι έφταναν στις δουλειές τους πετώντας. Όσοι κυκλοφορούσαν εκείνες τις στιγμές απαγγέλλανε ποιήματα και κρατούσαν ομπρέλες για να προφυλάγονται από τα χρυσάφια και τα ατέλειωτα χρήματα που έβρεχε ο ουρανός. Τι ν' αγοράσουν, αφού όλα προσφέρονταν δωρεάν;

Ακριβώς τότε ακούστηκαν καθαρά επιτέλους κι από τα μεγάφωνα όλοι εκείνοι οι αναστεναγμοί πολλών χρόνων από τις κρυφές και με την ψυχή στο στόμα ερωτικές συναντήσεις τυραννισμένων κατοίκων και οι μισές λιποθυμισμένες λέξεις της αγάπης στην αγκαλιά του άλλου. Όλοι τις άκουγαν με αγαλλίαση. Κανείς δεν σχολίαζε. Ιδίως όσοι έζησαν με τον κίνδυνο να μην αποκαλυφθεί, να μη φανερωθεί ποτέ σε κανέναν η μυστική ζωή τους.

Ήθελαν, ακόμα, ρόλοι και ηθοποιοί να ευχηθούν, επιτέλους, τα καλύτερα ο ένας στον άλλο –πόσο καλύτερα από Εκεί όπου βρίσκονταν;–, απαλλαγμένοι από τον φθόνο και την αντιπαλότητα, όσο ζούσαν, τη ζήλια και τις μηχανορραφίες, και να ξεχάσουν μια για πάντα τα χολερικά επίθετα με τα οποία βάφτιζαν τους συναδέλφους τους, όπως, για παράδειγμα, «πράσινη οχιά» για μια κυρία ταλαντούχα, κοντούλα ηθοποιό, ντυμένη πάντα σαν στέλεχος παραεκκλησιαστικής οργάνωσης, και όμως άξια και πανάξια για να οργανώσει μια καταστροφή, ή

κάποιον τον οποίο ονόμαζαν «όρθιο δηλητήριο» και που πράγματι ήταν τέτοιος.

Θα 'βρισκαν την ευκαιρία να συζητήσουν ίσως και προβλήματα τα οποία δημιουργήθηκαν δίχως λόγο σχετικά με την ερμηνεία ρόλων από λαμπρούς ή ασήμαντους ηθοποιούς. Ήταν η κατάλληλη στιγμή όμως για να θυμηθούν και μερικούς πεισματάρηδες συναδέλφους τους οι οποίοι έφαγαν τα μούτρα τους από τη λύσσα που είχαν να ερμηνεύσουν οπωσδήποτε ρόλους τελείως διαφορετικούς από την ιδιοσυγκρασία και τις δυνατότητές τους και δεν έβαλαν μυαλό, ρίχνοντας τις ατυχίες τους είτε στο κοινό είτε στην κριτική.

Εξακολουθούσαν να ιερουργούν, όπως τους άρεσε να λένε, στις μίζερες επαρχίες και να γυρνούν στο ξενοδοχείο τους καταρρακωμένοι και θεονήστικοι και να χτυπούν το κεφάλι τους στα σίδερα του κρεβατιού προσπαθώντας να καταλάβουν τι έφταιξε ως τώρα, τι φταίει συνεχώς, τι δεν έπραξαν και τι μπορούν να κάνουν στο μέλλον.

Η αλήθεια είναι ότι ορισμένοι ηθοποιοί είχαν κάνει τάμα για να παίξουν μερικούς δύσκολους και γι' αυτό επικίνδυνους ρόλους, από τα χρόνια της δυστυχημένης νεότητάς τους, κι όταν έγιναν αργότερα κάπως επώνυμοι, σε κάθε τους συνέντευξη μνημόνευαν με θαυμασμό τέτοιους άπιαστους ρόλους. Το είχαν απωθημένο να τους παίξουν οπωσδήποτε, να υπομείνουν και ταπεινώσεις εν ανάγκη προκειμένου να γίνει πραγματικότητα το όραμά τους και μετά, λέει, ας πεθάνουν. Τέτοια βιασύνη είχαν. Ο καημός τους όμως ήταν άλλος, κι ας μην τον έλεγαν κι ας μην τον ομολογούσαν. Καημός και όνειρο ήταν να

ξεπεράσει η δική τους ερμηνεία την ερμηνεία κάποιων μυρωμένων από τη Θεία Χάρη συναδέλφων τους και, υποτίθεται, ανταγωνιστών τους.

Και τότε άρχισαν να διαδίδουν ότι νηστεύανε και το νερό, που λέει ο λόγος, για να φτάσουν στην ύψιστη ακμή της απόδοσής τους. Δεν τα κατάφεραν. Κι ας ανάλωσαν τα χρόνια τους σε υποκλίσεις, κι ας έκαναν δώρα και τραπέζια σε κάθε αλήτη που είχε μια στήλη στις καλλιτεχνικές σελίδες των εφημερίδων. Και τους έπαιξαν στο τέλος αυτούς τους ρόλους, όπως τους έπαιξαν, και εξακολούθησαν να ζούνε μια χαρά και χωρίς προβλήματα υγείας. Ποιοι; Εκείνοι που έλεγαν: «Άς τον παίξω αυτόν τον ρόλο και μετά ας πεθάνω».

Ποτέ ξανά, ποτέ ξανά δεν το συζήτησαν. Το αποφεύγανε με σύνεση και με φόβο. Μόνο αν το 'φερνε αργότερα η κουβέντα σε μια συντροφιά και δεν μπορούσαν ν' αποφύγουν την απάντηση, πάντα είχαν έτοιμη τη δικαιολογία, την οποία μάλιστα είχαν καταγράψει με πολλές διορθώσεις στο τεφτεράκι τους: Δεν τους δόθηκε αρκετός χρόνος να μελετήσουν το κείμενο. Οι πρόβες έγιναν με γρήγορους ρυθμούς, δείχνοντας ο σκηνοθέτης ιδιαίτερη προτίμηση μόνο στα πρόσωπα που τον ενδιέφεραν. Έφταιξε και η ανικανότητά του να κινήσει μεγάλο πλήθος και να κατανοήσει το βαθύτερο νόημα που έκρυβε κάθε σκηνή του έργου. Ήταν, ακόμα, λάθος και πείσμα του η ατυχής επιλογή των ηθοποιών, δεδομένου ότι για ορισμένους σπουδαίους ρόλους χρησιμοποιήθηκαν ηθοποιοί με σταδιοδρομία μόλις δύο χρόνων, οι οποίοι δεν είχαν να επιδείξουν παρά μόνο τη φυσική ομορφιά τους.

Με όλα αυτά ήταν επόμενο να τιναχτεί η παράσταση στον αέρα. Εδώ θα πρέπει να προστεθεί και η έλλειψη σωστής διαφήμισης και η σχεδόν παντελής ενημέρωση του κοινού, λες και όλοι μαζί αποφάσισαν να εκδικηθούν αυτή την παράσταση και τον πρωταγωνιστή.

Οι ρόλοι δεν είχαν τέτοια προβλήματα. Ήταν παιδιά μόνο των συγγραφέων και στη συνέχεια θετά παιδιά μόνο των ηθοποιών.

Τα λόγια του κάθε συγγραφέα, ανεξάρτητα με ποιες συνθήκες γράφτηκαν, ένας ηθοποιός έπρεπε κάποια στιγμή να τα αποστηθίσει και να τα ερμηνεύσει, όχι αναγκαστικά με τις ίδιες συνθήκες που γράφτηκαν. Συγχρόνως έπρεπε συνεχώς να ανακαλύπτει και τι ακριβώς κρυβόταν πίσω από την ένδειξη «σιωπή», «σκέπτεται», «λαχανιάζει», «απορεί», «απογοητευμένα». Μήπως ξέφυγαν από τον συγγραφέα; Μήπως ήταν μια στιγμή αμηχανίας στη ροή του λόγου του και, αντί να επινοήσει κάτι άλλο, έγραψε αυτές τις μυστηριώδεις σημειώσεις; Εντάξει, του τα υπαγόρευε όλα ο άγγελός του, αλλά ο ευλογημένος έπρεπε να προσέξει όσα έγραφε μόλις περνούσε λίγος καιρός και η φουρτούνα είχε κοπάσει. Κάθε τέτοια δύσκολη στιγμή ο ικανός μεταφραστής ήταν σαν να μετέφραζε αισθήματα και όχι κείμενο.

Υπήρχαν όμως ρόλοι μόλις τριών λέξεων, «μάλιστα, κύριε, έφυγε», και ήταν ρόλος ενός υπηρέτη τον οποίο υποδυόταν ηθοποιός ο οποίος είχε μεγάλο ρόλο, αλλά με την κατάλληλη αμφίεση έπαιζε κι αυτό το ρολάκι, και έβγαζε γέλιο μάλιστα σαν τσεύδιζε ή τον έπιανε ψεύτικος λόξιγκας, κι έπαιρνε χειροκρότημα. Υπήρχε, ακόμα,

ρόλος με πενήντα μόνο λέξεις, μετρημένες, που άφησε εποχή καθώς ειπώθηκε εξάισια από τα χείλη μιας μυθικής κυρίας και χάλασε κόσμο, σκεπάζοντας όλους τους άλλους, και οι κριτικοί παραληρούσαν απ' την ερμηνεία της και αφιέρωναν το μεγαλύτερο μέρος της κριτικής τους στη δική της ερμηνεία παρά στον ρόλο της πρωταγωνίστριας. Πολλά χρόνια μετά, καθώς συζητιόταν εκείνη η παράσταση, πάντα την αναπολούσαν με κατάνυξη οι τυχεροί θεατές. Ακόμα και οι ακριβοδίκαιοι ηθοποιοί –υπήρχαν και τέτοιοι–, αν τύχαινε να ξαναπαιχτεί το έργο, πάντα έτρεχαν να δουν εκείνες τις μυστηριώδεις ολιγόλεπτες σκηνές με την ελπίδα ότι θα ξαναβρίσκονταν μπροστά σε μια νέα παρουσία που θα τίναζε το θέατρο στον αέρα και που γι' αυτή την ηθοποιό θα μιλούσαν συγκινημένοι πολλά χρόνια μετά τον θάνατό της.

ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΕΡΪΞΑΝ ΤΗΝ ΙΔΕΑ γι' αυτή τη συγκέντρωση από την αρχή κιόλας αποφάσισαν ότι δεν έπρεπε για λόγους τάξεως, δικαιοσύνης και ηθικής να αποκλειστεί κανένας απολύτως ηθοποιός και κανένας ρόλος, είτε γράφτηκε από μεγάλους ποιητές είτε από κάποιον ο οποίος αξιώθηκε να δει έστω και μία φορά το ονοματάκι του ως συγγραφέας σε κάποιο μονόφυλλο στη διαφήμιση μιας επαρχιακής εφημερίδας. Κι ακόμα ρόλοι που δεν έκαναν στην αρχή καμία εντύπωση και το έργο κατέβηκε άρον άρον και ανακαλύφθηκαν τα μυστικά του και οι δυνάμεις του ύστερα από χρόνια. Ανάμεσά τους θα υπήρχαν ρόλοι

βασιλισσών και πριγκίπων, ασκητών, δολοφόνων, ιερωμένων και τύπων οι οποίοι ανάσαιναν μέσα σε αρωματισμένα δωμάτια πορνείων, ή καταδικασμένοι να ζουν σε υπόγεια, σε στάβλους ή σε κουζίνες. Αυτοί οι τελευταίοι είχαν απορριφθεί αμέσως μετά την πρώτη ανάγνωση του έργου, αφού οι πρωταγωνίστριες δεν θα εμφανίζονταν με κορόνες, φτερά και κοσμήματα.

Δεν ήθελαν οι πρωταγωνίστριες έργα με ταπεινούς ρόλους, αφού όλα αυτά τους θύμιζαν τις πρώτες τους βασανιστικές περιοδείες, όταν έσταζαν τα δωμάτια των ξενοδοχείων όπου ξέπεφταν και τα θέατρα ήταν με σπασμένες καρέκλες, άπλυτα πατώματα, χωρίς τουαλέτες, χωρίς κυλικείο να πιουν ένα δυναμωτικό κονιάκ για την καρδιά τους ή ένα ζεστό να καταπραΰνουν τα νεύρα τους.

Οι ρόλοι είχαν τη δική τους ζωή και, παρ' όλα αυτά, συντρέχανε όσο μπορούσαν τους ηθοποιούς. Τώρα πια είχαν ξεχάσει σε πόσα σώματα ηθοποιών κοιμήθηκαν, πόσα σώματα μοιράστηκαν, πόσο αίμα ήπιαν από τα αγύμναστα και πλαδαρά κορμιά τους, πόσα μυστικά τους έκρυψαν και πόσο απέτυχαν να τους βοηθήσουν να ξεφύγουν από τις δύσκολες ώρες του βίου τους.

ΤΕΛΙΚΑ ΔΕΝ ΑΚΟΥΣΤΗΚΕ ΠΟΙΟΣ ΑΠ' ΟΛΟΥΣ ΕΙΧΕ την πρώτη ιδέα γι' αυτή τη σύναξη των ρόλων και των ηθοποιών. Όπως συμβαίνει συχνά, κάπου θα συναντήθηκαν ορισμένοι, ίσως φίλοι από χρόνια ή ίσως η γνωριμία τους να έγινε και στο ίδιο έργο, και κάποιος το σκέφτηκε και

το αποφάσισαν στο άψε σβήσε. Θα το μάθαιναν λίγο αργότερα.

Έστειλαν τις πολυτελείς προσκλήσεις σε ροζ χαρτί και φακέλους για τις γυναίκες και σε γαλάζιο για τους άντρες, γράφοντας με θαυμάσια καλλιγραφικά γράμματα το όνομα του καθενός. Αυτή η δουλειά ανατέθηκε σε μια δυναμική κυρία ονόματι Φροσάρ, από το όνομα ενός περιλάλητου ρόλου της. Τον ερμήνευε πάντα με επιτυχία τόση, που όλοι είχαν ξεχάσει το πραγματικό της όνομα Ελένη. Αυτή η κυρία είχε βγει κάποτε δασκάλα από το Παρθεναγωγείο της Αθήνας, και εκεί μάθαιναν, εκτός από μουσική, γαλλικά, κέντημα, πλέξιμο και παρασκευή φαγητών και γλυκισμάτων, να μιλούν και να γράφουν σωστά ελληνικά, και κυρίως καλλιγραφία. Και πράγμα πρωτοφανές, η ηθοποιός Ελένη έμαθε καλλιγραφία στη Φροσάρ, δηλαδή στον ρόλο!

Δεν ακούστηκε ακόμα ποιος κρατούσε καταστάσεις με τα ονόματα και τη διεύθυνση του καθενός. Μας αρέσει να σκεφτόμαστε την Ελένη Φροσάρ υπερήφανη γι' αυτό τον ρόλο, που της ερχόταν γάντι, και που το έργο ήταν σανίδα σωτηρίας για κάθε περιπλανώμενο θίασο στα δύσκολα χρόνια μιας φαρμακωμένης εποχής. Το έργο ονομαζόταν *Αί δύο όρφαναί*. Στην Ελλάδα του 1900 διαφημιζόταν ως το «άπανταχοῦ δημοφιλές ἔργον τοῦ λαοῦ, εἰς πέντε πράξεις, πλήρεις περιπαθείας καὶ συγκινητικῶν ἐπεισοδίων, μὲ πλοκὴν σπουδαίαν, χαρακτηῖρας εὐκρινεῖς καὶ μετὰ ζωῆς διαγεγραμμένους» και ο ρόλος της Φροσάρ, πρωταγωνιστικός, παντού στα θεατρικά μονόφυλλα αναγραφόταν πρώτος.